INNOVATSION TA'LIM TEXNOLOGIYALARINING MOHIYATI, NAZARIY ASOSLARI VA TURLARI

Reja:

1. Ta'limda innovatsion jarayonlarning o'ziga xosligi.
2. Innovatsion jarayonlarning bosqichlari.
3. Innovatsion faoliyat asoslari va mohiyati.
4. Innovatsion faoliyatning nazariy omillari.
5. Pedagogning innovatsion faoliyatini shakllantirish.

Tayanch tushunchalar: innovatsiya, innovatsion ta'lim, innovatsion faoliyat, innovatsion jarayon, pedagogning ta'lim jarayoniga innovatsion yondashuvi, innovatsion ta'lim texnologiyalari (TT), hamkorlik ta'limi, loyiha ta'limi, hamkorlik TT, loyiha TT.

Kirish: Ta'lim samaradorligini oshirish, davlat ta'lim standartlarining bajarilish sifatini ta'minlash, hozirda pedagogikaning oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

«Ta'lim to'g'risida»gi qonun va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»ni amalga oshirish jarayoni sifat bosqichga kirdi. Yangi o'quv dasturlari, o'quv rejalari, yangi avlod darsliklari, ta'lim standartlariga muvofiq holda ta'lim muassasalariga taqdim etildi. Ta'lim oldida turgan vazifalarni hal etish bevosita o'qituvchi faoliyatiga bog'liqdir. O'qituvchi o'quvchilarni bilim egallashda faollashtiradigan, barcha uchun qulay bo'lgan yo'llarni, usul va uslublarni, ta'limning turli xil vositalarini va vaziyatlarini izlaydi. Ulardan foydalangan holda pedagogik jarayonining samaradorligini oshiradi. Talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatib, ijodiy izlanishga, egallayotgan kasbining sirlarini bilib olishga yo'naltiradi. Bu maqsadlarni amalga oshirish ta'lim jarayoniga ijodiy yondashish, yangi innovatsion texnologiyalardan unumli foydalanish orqali ko'zlangan natijaga erishish mumkin deb hisoblayman.

Ta'limda innovatsion jarayonlarning o'ziga xosligi.Hozirgi davr ta'lim taraqqiyoti yangi yo'nalish - innovatsion faoliyatni maydonga olib chiqdi. " Innovatsion pedagogika" termini va unga xos bo'lgan tadqiqotlar XX asrning 60-

yillarida G‘arbiy Yevropa va AQShda paydo bo‘lgan. Dastlab innovatsion faoliyat F.N. Gonobolin, S.M. Godnin, V.I. Zagvyazinskiy, V.A. Kan-Kalik, N.V. Kuzmina, V.A. Slatenin, A.I. Sherbakov ishlarida tadqiq etilgan. Bu tadqiqotlarda innovatsion faoliyat amaliyoti va ilg‘or pedagogik tajribalarni keng yoyish nuqtai nazaridan yoritilgan.

X. Barnet, Dj. Basset, D. Gamilton, N. Gross, M. Mayez, A. Xeyvlok, D. Chen, R. Yedem ishlarida innovatsion taraqqiyotlarni boshqarish, ta’limdagi o‘zgarishlarni tashkil etish, innovatsiyaning “ hayoti va faoliyati” uchun zarur bo‘lgan shart sharoitlar masalalari tahlil qilingan. Yangilik kiritishning psixologik aspekti amerikalik innovatik olimlardan biri E. Rodjers tomonidan ishlab chiqilgan. U yangilik kiritish jarayoni qatnashchilarining toifalari tasnifini, uning yangilikka bo‘lgan munosabatini, uni idrok qilishga shayligini tadqiq etgan.

Ahborot - yuksak rivojlangan texnologiyalar asri deb yuritilayotgan XX1 asrga kelib, ta’lim jarayoniga innovatsiyani keng joriy qilish masalasiga e’tibor yanada kuchaytirildi.

O‘zbekistonda mustaqillikdan so‘ng innovatsiya boshqa sohalarga qaraganda birinchilardan bo‘lib ta’lim tizimiga kirib keldi va innovatsiyani ta’lim jarayonida qanday o‘z aksini topganligini quyidagilarda ko‘rishimiz mumkin.

1.Ta’lim tizimiga innovatsiyaning kirib kelishini “Ta’lim to‘g‘risidagi Qonun” hamda “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning qabul qilinishi misolida ko‘rishimiz mumkin. Bu ta’lim tizimini tubdan islox qilishning huquqiy asosi bo‘lib xizmat qildi.

2. Pedagogik fanlar tizimiga innovatsiyaning kirib kelishini pedagogika fanlari tarkibiga quyidagi:

a) Gendr pedagogikasi;
b) Evristik pedagogika;
v) Majburiy pedagogika;
g) Androgogik pedagogika kabi fanlarning kirib kelishi bilan belgilandi.

3. O‘qitish tizimiga innovatsiyaning kirib kelishini ta’lim mazmunida, o‘qitish metodlarida, dars shakli, o‘qitish turlari, o‘qitish vositalarida ko‘rishmiz mumkin.

- ta’lim mazmuniga innovatsiya an’anaviy, noan’anaviy va masofaviy o‘qitish turlarining kirib kelishi bilan izohlanadi.
- o‘qitish metodlariga innovatsiya aktiv, passiv va interaktiv metodlarining kirib kelishi misolida ko‘ramiz. Aktiv metodni qo‘llash talabalarni dars jarayonidagi faolligini oshirishga xizmat qilsa, passiv metod talabalarni bir tomonlama tushuncha berilishi bilan izoxlanadi. Interaktiv metod esa birgalikda faol harakat qilishi (o‘qituvchi bilan talaba, talaba bilan talaba) tushuniladi.
- dars shakliga innovatsiyani kirib kelishini standart, nostandart hamda vertual dars shakllari misolida ko‘rishimz mumkin.
- o‘qitish turlaridagi innovatsiyani muammoli ta’lim, evristik ta’lim, darajalangan ta’lim, integratsiyalangan ta’lim, interfaol ta’lim, informal ta’lim, rasmiy ta’lim, norasmiy ta’lim turlari bilan izoxlanadi.
- o‘qitish vositalariga innovatsiyani kirib kelishini dars jarayonida multimedia, elektron doskalar va boshqa vositalar bilan izoxlaymiz.
- o‘qitish metodlaridagi innovatsiyani quyidagi metodlarda ko‘rishimiz mumkin;

1. Aktiv metod. Bu metod talaba-yoshlarni dars jarayonida faollashuviga, ma’lum bir holat va voqelikga nisbatan fikrlashga-muloxaza yuritishga undaydi.
2. Passiv metod. Bu metod dars jarayonida talabalarda o‘rganilayotgan mavzu bo‘yicha bir tomonlama tushuncha hosil bo‘lishiga olib keladi.
3. Interaktiv metod. Bu metodni maqsadi dars jarayonida o‘qtivchi va talabalarni birgalikdagi faol hatti-harakatlariga asoslanadi.

- Dars shaklida innovatsiya qo‘yidagi shakilda ko‘rishimiz mumkin;

a)Standart dars –dars ichidagi struktura o‘zgarmaydi.
b)Nostandart dars –dars ichidagi struktura o‘zgaradi.
v)Vertual dars - yani masofadan o‘qitish.

Innovatsion iborasiga bir qancha pedagog olimlar o‘zlarining turli hil fikrlarini aytib o‘tishgan.

Jumladan pedagogika soxasida ilmiy tadqiqotlar olib borgan A.I. Prigojin innovatsiya deganda muayyan ijtimoiy birlikka - tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga

yangi nisbatan turg‘un unsurlarni kiritib boruvchi maqsadga muvofiq o‘zgarishlarni tushunadi.

Tadqiqotchilar A.I. Prigojin, B.V. Sazonov, V.S. Tolstoy, A.G. Kruglikov, A.S. Axiyezer, N.P. Stepanov va boshqalar innovatsion jarayonlar tarkibiy qismlarini o‘rganishning ikki yondashuvini ajratadilar:

- yangilikning individual mikrosathi
- alohida-alohida kiritilgan yangiliklarni o‘zaro ta’siri mikrosathi.

Birinchi yondashuvda hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g‘oya yoritiladi.

Ikkinchi yondashuvda alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o‘zaro ta’siri, ularning birligi, raqobati va oqibat natijada birining o‘rnini ikkinchisi egallashi tushuniladi.

Olimlar innovatsion jarayon mikrotuzilmasini tahlil qilishda hayotning davriyligi konsepsiyasini farqlaydilar. Bu konsepsiya yangilik kiritishga nisbatan o‘lchanadigan jarayon ekanligidan kelib chiqadi.

Innovatsion jarayonlarning bosqichlari.Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayoning sxemasi beriladi va u quyidagi bosqichlarni qamrab oladi:

1. Yangi g‘oya tug‘ilishi yoki yangilik konsepsiyasini paydo qilish bosqichi, u kashfiyot bosqichi deb ham yuritiladi.

2. Ixtiro qilish, ya’ni yangilik yaratish bosqichi.

3. Yaratilgan yangilikni amalda qo‘llay bilish bosqichi.

4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbiq etish bosqichi.

5. Muayyan sohada yangilikning hukmronlik qilish bosqichi. Bu bosqichda yangilik o‘zining yangiligini yo‘qotadi, uning samara beradigan muqobili paydo bo‘ladi.

6. Yangi muqobillik asosida almashtirish orqali yangilikning qo‘llanish doirasining qisqartirish bosqichi.

.A. Slastenin yangilik kiritishni maqsadga muvofiq yo‘naltirilgan yangilik yaratish, keng yoyish va foydalanish jarayoni majmui, uning maqsadi insonlarning ehtiyoji va intilishlarini yangi vositalar bilan qondirish deb biladi.

Yangilik kiritishning tizimli konsepsiyasi mualliflari (A.I. Prigojin, B.V. Sazonov, V.S. Tolstoy) innovatsion jarayonlarning ikki muhim shaklini farqlaydilar.

Birinchi shaklga yangilik kiritishni oddiy ishlab chiqish kiritiladi. Bu ilk bor mahsulot o‘zlashtirgan tashkilotlarga taalluqlidir.

Ikkinchi shaklga yangilikni keng ko‘lamda ishlab chiqish bilan bog‘liq jarayonlar kiritiladi.

Yangilik kiritish ham ichki mantiq, ham vaqtga nisbatan qonuniy rivojlangan va uning atrof-muhitga o‘zaro ta’sirini ifodalaydigan dinamik tizimdir.

Pedagogik innovatsiyada "yangi" tushunchasi markaziy o‘rin tutadi. Shuningdek, pedagogik fanda xususiy, shartli, mahalliy va subyektiv yangilikka qiziqish uyg‘otadi.

Xususiy yangilik V.A. Slasteninning aniqlashicha, joriy zamonaviylashtirishda muayyan tizim mahsuloti unsurlaridan birini yangilashni ko‘zda tutadi.

Murakkab va progressiv yangilanishga olib keluvchi ma’lum unsurlarning yig‘indisi shartli yangilik hisoblanadi.

Mahalliy yangilik konkret obyektda yangilikning foydalanishi bilan belgilanadi.

Subyektiv yangilik ma’lum obyekt uchun obyektning o‘zi yangi bo‘lishi bilan belgilanadi.

Ilmiy yo‘nalishlarda yangilik va innovatsiya tushunchalari farqlanadi. Yangilik - bu vositadir: yangi metod, metodika, texnologiya va boshqalar.

V.I. Zagvyazinskiy yangi tushunchasiga ta’rif berib, pedagogikadagi yangi bu faqatgina g‘oya emas, balki hali foydalanilmagan yondashuvlar, metodlar, texnologiyalardir, lekin bu pedagogik jarayonning unsurlari majmuan yoki alohida olingan unsurlari bo‘lib, o‘zgarib turuvchi sharoitda va vaziyatda ta’lim va tarbiya vazifalarini samarali hal etishning ilg‘or boshlanmalarini o‘zida aks ettiradi.

R.N. Yusufbekova pedagogik yangilikka o‘qitish va tarbiya berishda avval ma’lum bo‘lmagan va avval qayd qilinmagan holat, natija, rivojlanib boruvchi nazariya va amaliyotga eltuvchi pedagogik voqelikning o‘zgarib turishi mumkin bo‘lgan mazmuni sifatida qaraydi.

Pedagogik innovatsiyada R.N. Yusufbekova innovatsion jarayon tuzilmasining uch blokini farqlaydi:

Birinchi blok - pedagogikadagi yangini ajratish bloki. Bunga pedagogikadagi yangi, pedagogik yangilikning tasnifi, yangini yaratish shart-sharoiti, yangilikning meyorlari, yangining uni o‘zlashtirish va foydalanishga tayyorligi, an’ana va novatorlik, pedagogikadagi yangini yaratish bosqichlari kiradi.

Ikkinchi blok - yangini idrok qilish, o‘zlashtirish va baholash bloki: pedagogik hamjamiyatlar, yangini baholash va uni o‘zlashtirish jarayonlarining rang-barangligi, pedagogikadagi konservatorlik va novatorlik, innovatsiya muhiti, pedagogik jamiyatlarning yangini idrok etish va baholashga tayyorligi.

Uchinchi blok - yangidan foydalanish va uni joriy etish bloki, ya’ni yangini tadbiq etish, foydalanish va keng joriy etish qonuniyatlari va turlaridir. M.M. Potashnikning innovatsiya jarayonlari talqinlari kishi e’tiborini o‘ziga tortadi. U innovatsiya jarayonining quyidagi tuzilmasini beradi:

- faoliyat tuzilmasi - motiv - maqsad - vazifa - mazmun - shakl - metodlar - metodika komponentlari yig‘indisi;
- subyektiv tuzilma-innovatsion faoliyat subyektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;
- sathiy tuzilma-innovatsion faoliyat subyektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar va boshqa sathlari;
- mazmun tuzilmasi - o‘quv-tarbiyaviy ishlar, boshqaruv (va b.)da yangilikning paydo bo‘lishi, ishlab chiqilishi va o‘zlashtirilishi;
- bosqichlilikka asoslangan hayot davriylik tuzilmasi – yangilikning paydo bo‘lishi - ildam o‘sish - yetuklik – o‘zlashtirish - diffuziya (singib ketish, tarqalish) – boyish (to‘yinish) – qoloqlik - inqiroz – irradiatsiya (aldanish) – zamonaviylashtirish;
- boshqaruv tuzilmasi - boshqaruv harakatlarining 4 ta turining o‘zaro aloqasi: rejalashtirish - tashkil etish rahbarlik qilish - nazorat qilish;
- tashkiliy tuzilma - diagnostik, oldindan ko‘ra bilish, sof tashkiliy, amaliy, umumlashtiruvchi, tadbiq etuvchi.

Innovatsiya jarayoni tarkibiy tuzilmalar va qonuniyatlarni qamrab olgan tizimdan iboratdir.

Pedagogik innovatsiya tadqiqotchilari innovatsiya jarayonining ikki tipini farqlaydilar:

Innovatsiyaning birinchi tipi stixiyali o‘tadi, ya’ni innovatsion jarayonda unga bo‘lgan ehtiyoj hisobga olinmaydi, uni amalga oshirishning barcha shart-sharoitlari tizimi, usullari va yo‘llariga ongli munosabat bo‘lmaydi.

Innovatsiyaning ikkinchi tipi ongli, maqsadga muvofiq, ilmiy asoslangan faoliyat mahsulidir.

Oliy maktabdagi innovatsion jarayonlar V.A. Slastenin, M.M. Levina, M.Y. Vilenskiy va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan.

Oliy maktab innovatsion jarayonlari negizida quyidagi yondashuvlarni belgilash mumkin:

- madaniyatshunoslik jihatidan (insonni bilishning ustuvor rivojlanishi) yondashuv;
- shaxsiy faoliyat jihatidan (ta’limdagi yangi texnologiyalar) yondashuv;
- ko‘p subyektli (dialogik) yondashuv, kasbiy tayyorgarlikni insonparvar-lashtirish;
- individual - ijodiy (o‘qituvchi va talabalarning o‘zaro munosabatlari) yondashuv.

Oliy maktabda innovatsion faoliyatning subyekti o‘qituvchi hisoblanadi. Bunda o‘qituvchi shaxsining ijtimoiy-madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo‘ladi va o‘qituvchining innovatsion faoliyatiga nisbatan yondoshuvlari quyidagicha talqin qilinadi.

S.M. Godninning ishlarida talabaning shaxsiy xislatlari pedagogik jarayonning subyekti sifatida yoritiladi. Unga quyidagilarni kiritadi: o‘qitishning hozirgi va kelgusi bosqichlari uchun qabul qilingan o‘quv - tarbiya jarayonining maqsadi, vazifasi va ko‘rsatmalarini anglay bilish; intellektual mehnatning yangi tadbirlarini egallash; maqsadga muvofiq kasbiy o‘z-o‘zini tarbiyalash va mustaqil tahsil olish, qiyinchiliklarni a’lo darajada yenga bilish, o‘sish va mustahkam o‘rin egallashning

kengayayotgan intellektual va kasbiy imkoniyatlari, istiqbollari bilan qoniqish, o‘zining sotsial roli, funksiyasini bajarishida faol munosabatda bo‘lish va hokazo.

Innovatsion pedagogik jarayonning muhim unsurlari shaxsning o‘z-o‘zini boshqarishi va o‘zini- o‘zi safarbar qila olishi hisoblanadi. Uning eng muhim yo‘nalishlaridan biri talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish.

Bunday yo‘nalish talabalarning o‘quv ishlarini faollashtirish, ularning kasbiy ixtisoslashishini aniqlab olish faolligini o‘z ichiga oladi.

Tayanch yo‘nalishlar - ta’lim, fan va ishlab chiqarishning integratsiyalashuvi, ularning o‘zaro aloqalarida yangi tamoyillarga o‘tish**.**

Innovatsion faoliyat asoslari va mohiyati. Innovatsiya jarayonlari, ularning funksiyalari, rivojlanish qonuniyatlari, mexanizmlari va uni amalga oshirish texnologiyalari, boshqarish tamoyillarining pedagogik asoslarini o‘rganish oliy maktab o‘quv jarayonini zamonaviy pedagogika hamda psixologiya fanlari yutuqlari asosida jahon standartlari darajasida tashkil etish imkonini beradi.

A.I. Grigorin Innovatsiya deganda, muayyan ijtimoiy birlikka – tashkilot, aholi, jamiyat, guruhga, yangi, nisbatan turg‘un (unsur) element -larini kiritib boruvchi maqsadiga muvofiq o‘zgarishlarni tushunadi.Bu jarayonga ikki xil qarash (Grigorin, Sazonon, Stepanov va boshq.) mavjud.Birinchi qarashda, hayotga joriy etilgan qandaydir yangi g‘oya yoritiladi.Ikkinchi yondashuvda, alohida-alohida kiritilgan yangiliklarning o‘zaro ta’siri, ularning birlamchi, raqobati va natijada birining o‘rnini ikkinchi -si egallashidir.Pedagogika adabiyotlarida innovatsion jarayonning sxemasi ko‘rsati - ladi va uning bosqichlari quyidagicha:

1. Yangi g‘oya tug‘ilishi yoki yangilikning paydo bo‘lishi (kashfiyot bosqichi) deb yuritiladi.

2. Ixtiro qilishlik - yangilik yaratish bosqichi;

3. Yaratilgan yangiliklarning amalda qo‘llay bilish bosqichi;

4. Yangilikni yoyish, uni keng tadbiq etish bosqichi;

5. Muayyan sohada yangilikka xukmronlik qilish bosqichi.

Pedagogik innovatsiyada “yangi” tushunchasi markaziy hisoblanib, pedagogik fanda - xususiy, shartli, maxalliy va subyektiv yangilikka qiziqish uyg‘otadi.Ilmiy yo‘nalishlarda yangilik va innovatsiya tushunchalari farqlanadi. Yangilik - bu vosita, yangi metod, metodika, texnologiya va boshqalar.

“Innovatsiya” - bu ta’lim; ma’lum bosqichlari bo‘yicha rivojlanadi - gan jarayon.R. N. Yusufbekova pedagogik yangilikka o‘qitish va tarbiya berishda avval ma’lum bo‘lmagan va qayd etilmagan holat, natija, rivojlanib boruvchi nazariya va amaliyotga eltuvchi o‘zgarib turadigan pedagogik voqiylik deb qaraydi.R. N. Yusufbekova fikri bo‘yicha innovatsion jarayonlar quyidagicha:Birinchi blok - pedagogikadagi yangini ajratish bloki.Ikkinchi blok - yangini idrok qilish, o‘zgartirish va baholash bloki.Uchinchi blok - yangidan foydalanish va uni joriy etish bloki.-Birinchi blokka - pedagogikadagi yangi, pedagogik yangilikning tasnifi, yangini yaratish shart-sharoiti, meyorlari, uni o‘zlashtirish va foydalanishga tayyorligi, atama va novatorlik, yangini yaratish bosqichlari kiradi.-Ikkinchi blokka - pedagogik hamjamiyatlar, yangini baholash va uni o‘zlashtirish, pedagogikadagi novatorlik, innovatsiya muhiti, pedagogik hamjamiyatlarning yangini idrok etish va baholashga tayyorligi. Uchinchi blokka yangini tadbiq etish, foydalanish va keng joriy etish qonuniyatlari va turlaridan iborat.

M.I. Potashnik innovatsiya jarayonning quyidagi tuzilmasini ko‘rsa -tadi:

-- faoliyat tuzilmasi - motiv-maqsad-vazifa-mazmun-shakl-metodlar - metodik komponentlar yig‘indisi.

-- subyektiv tuzilma - innovatsion faoliyat subyektlarining xalqaro, mintaqaviy, tuman, shahar, va boshq.

-- mazmun tuzilmasi - o‘quv tarbiyaviy ishlar, boshqaruvda yangilikning paydo bo‘lishi, ishlab chiqilishi va o‘zlashtirilishi.

-- tashkiliy tuzilma - diagnostik, oldindan ko‘ra bilish, sof tashkiliy, amaliy, umumlashtiruvchi, tadbiq etuvchi.

Pedagogikaga oid adabiyotlarda innovatsiya jarayonning kechishini 4 ta asosiy qonuniyati farqlanadi:

- Pedagogik innovatsiya muhitining ayovsiz bir sharoitda emasligi qonuni;
- Nixoyat amalga oshirish qonuni;
- Komillashtirish qonuni;
- Pedagogik innovatsiyaning davriy takrorlanish va qaytish qonuni;

Ayovsizlik qonunida pedagogik jarayon va xodisalar to‘g‘risidagi tasav - vurlar buziladi, pedagogik ong buziladi, pedagogik yangilik baholanadi.

Nixoyat amalga oshirish qonuni yangilikning hayotiyligi bo‘lib, erta yo kech, stixiyali yoki ongli ravishda amalga oshadi.

Komillashtirish qonunida pedagogik innovatsiya fikrlashni bir qolipga tushirish va amaliy harakat tendensiyasiga ega bo‘ladi.

Pedagogik innovatsiyaning davriyligi va qaytishi qonuni bo‘yicha yangilik, yangi sharoitlarda qayta tiklanadi.

Oliy maktab (Slastinin, Levina va boshq.) innovatsion jarayonlari negizida quyidagi yondashuvlar yotadi:

1. Madaniyatshunoslik jixatidan (insonga bilishning ustuvor rivoj - lanishi) yondashuv;
2. Shaxsiy faoliyat jixatidan (ta’limdagi yangi texnologiyalar) yondashuv;

3. Ko‘p suhbatli (dialogik) yondashuv, kasbiy tayyorgarlikni inson - parvarlashtirish;

4. Individual-ijodiy (o‘qituvchi va talabalarning o‘zaro munosabatla -ri) yondashuvi.

Innovatsion faoliyatning subyekti - o‘qituvchining shaxsiy imkoniyati hisoblanadi. Bunda pedagog shaxsining ijtimoiy, madaniy, intellektual va axloqiy imkoniyatlari yuksak ahamiyatga molik bo‘ladi. Innovatsion pedagogik jarayonning muhim unsurlari shaxsning o‘z-o‘zini boshqarishi va o‘zini-o‘zi safarbar qilishi hisoblanadi. Uning eng muhim yo‘nalishlaridan biri talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish bo‘lib, u talabalarning o‘quv ishlarini faollashtirish va kasbiy ixtisoslashi -vuning faollashuviga olib keladi.

Innovatsion faoliyatning nazariy omillari. Ta’lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish, e’tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda, bunday bo‘lishining sabab - laridan biri, shu vaqtgacha an’anaviy ta’limda talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o‘rgatilgan bo‘lsa, zamonaviy texnologiyalarda esa, ularni egallayotgan bilimlarni o‘zlari qidirib topishlariga, mustaqil o‘rga -nib tahlil qilishlariga, xatto xulosalarni o‘zlari keltirib chiqarishlariga o‘rgatadi. Pedagog bu jarayonga shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olish va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqa - ruvchilik, yo‘naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta’lim jarayonida talaba asosiy figuraga aylanadi.Shuning uchun oliy o‘quv yurtlari malakali kasb egalarini tayyorlashda zamonaviy o‘qitish metodlari - interaktiv metodlar, innovatsion texnologiya -larning o‘rni va roli benihoya kattadir. Bunda pedagogik texnologiya va pedagogik mahoratiga oid bilim, tajriba va interaktiv metodlar talabalarni bilimli, yetuk malakaga ega bo‘lishlarini ta’minlaydi.Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o‘qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o‘zgarishlar kiritish bo‘lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to‘liq foydalaniladi. Interaktiv

metodlar - bu jamoa bo‘lib fikrlashdan iborat deb yuriti -ladi, ya’ni pedagogik ta’sir etish usullari bo‘lib, ta’lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o‘ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va talabalarning birgalikda faoliyat ko‘rsatishi orqali amalga oshiriladi.Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularga quyidagilar kiradi:

- talabaning dars davomida befarq bo‘lmaslikka mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;

- talabalarni o‘quv jarayonida bilimga bo‘lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo‘lishini ta’minlashi;

- talabaning bilimga bo‘lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondoshgan holda kuchaytirishi;

- pedagog va talabaning hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkil - lanishi.

Pedagogik texnologiyalar – pedagogik texnologiyalar masalalarining muammolarini o‘rganayotgan o‘qituvchilar, ilmiy-tadqiqotchilar, amaliyotchilar - ning fikricha, pedagogik texnologiya - bu faqat axborot texnologiyasi bilan bog‘liq, hamda o‘qitish jarayonida qo‘llanishi zarur bo‘lgan TSO – O‘TV (ta’lim samaradorligini oshirish), (o‘qituvchining texnologik vositalari), kompyuter, masofali o‘qitish, yoki turli xil texnikalardan foydalanish deb belgilanadi. Pedagogik texnologiyaning eng asosiy negizi - bu o‘qituvchi va talabaning belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijada hamkorlikda erishishlari uchun tanlangan texnologiyalariga bog‘liq deb hisoblaymiz, ya’ni o‘qitish jarayonida, maqsad bo‘yicha kafolatlangan natijaga erishishda qo‘llaniladigan har bir ta’lim texnologiyasi o‘qituvchi va talaba o‘rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil eta olsa, har ikkalasi ijobiy natijaga erisha olsa, o‘quv jarayonida talabalar mustaqil fikrlay olsalar, ijodiy ishlay olsalar, izlansalar, tahlil eta olsalar, o‘zlari hulosa qila olsalar, o‘zlariga, guruhga, guruh, va ularga baho bera olsa, o‘qituvchi esa ularning

bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, ana shu, o‘qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu o‘quv predmetining o‘ziga xos texnologiyasi bor, ya’ni o‘quv jarayonidagi pedagogik texnologiya - bu yakka tartibdagi jarayon bo‘lib, u talabaning ehtiyojidan kelib chiqqan holda bir maqsadga yo‘naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir.

O‘qituvchi va talabaning maqsadi bo‘yicha natijaga erishishida qanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq: natijaga erishishga qaratilgan, bunda talabalarning bilim saviyasi, guruh harakteri, sharoitga qarab ishlatilgan texnologiya tanlanadi, masalan, natijaga erishish uchun balkim, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balkim film, tarqatma material, chizma va plakatlar, turli adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo‘lar, bular o‘qituvchi va talabaga bog‘liq.

Pedagogning innovatsion faoliyatini shakllantirish. Innovatsiya pedagogik jarayonni ifodalab nafaqat unga didaktik qurilmasiga, balki pedagogning ijtimoiy,mohiyatlinatijalari va ruhiy qiyofasiga ham taalluqlidir.Pedagogning innovatsion faoliyatini samarali amalga oshirish bir qator shart-sharoitlarga bog‘liq. Unga pedagogning tayinli muloqoti, qarama-qarshi fikrlarga nisbatan munosabati, turli holatlarda ratsional vaziyatning tan olinishini uqtirishga tayyorligi kiradi. Buning natijasida pedagog o‘z bilim va ilmiy faoliyatini ta’minlaydigan keng qamrovli mavzu (motiv) ga ega bo‘ladi.Pedagog faoliyatida o‘z-o‘zini faollashtirish, o‘z ijodkorligi, o‘z-o‘zini bilishi va yaratuvchiligi motivlari ahamiyat kasb etadi, bu esa pedagog shaxsining kreativligining faolligini shakllantirish imkonini beradi.Yangilik kiritishning muhim sharti muloqotning yangi vaziyatini tug‘dirishdan iborat. Muloqotning yangi vaziyati - bu pedagogning o‘z mustaqillik mavqeini, pedagogik fan, o‘ziga bo‘lgan yangi munosabatini yarata olish qobiliyatidir. Bunday vaziyatlarda o‘qituvchi pedagogik tajribalarning boy shakllari orqali mukammallashtirib boradi**.**

O‘qituvchining fikrlash usullari, aqliy madaniyati o‘zgarib, xissiy tuy -g‘ulari rivojlanadi.

Keyingi sharti - bu pedagogning madaniyat va muloqotga shayligi.Pedagog va talaba o‘rtasidagi muloqot namunasining o‘zgarishi in -novatsion faoliyat shartidan biridir.

Innovatsion faoliyat quyidagi asosiy funksiyalar bilan izohlanadi:

- kasbiy faoliyatining ongli tahlili,
- meyorlarga nisbatan tanqidiy yondashuv,
- kasbiy yangiliklarga nisbatan shaylik,
- o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish, o‘z turmush tarzi va inti - lishlarini kasbiy faoliyatida mujassam qilish.

Hozirgi jamiyat, madaniyat va ta’lim taraqqiyoti sharoitida pedagog innovatsion faoliyatga bo‘lgan zaruriyat quyidagilar bilan o‘lchanadi:

1. Ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish ta’lim tizimi, metodologiya va o‘quv jarayoni texnologiyasini tubdan yangilashni talab qiladi, yangi yangilik -larni yaratish, o‘zlashtirish va foydalanishlardan iborat bo‘ladi;

2. Ta’lim mazmunini insonpavarlashtirish doimo o‘qitishning yangi tanqidiy shakllarini, texnologiyalarini qidirishni taqozo qiladi;

3. Pedagogik yangilikni o‘zlashtirish va uni tadbiq etishga nisbatan o‘qituvchining harakteri va o‘zgarishi.

Pedagog innovatsion faoliyatining tahlili yangilik kiritishning sama - radorligini belgilovchi muayyan shartlardan foydalanishni talab qiladi. Bunday meyorlarga - yangilik - maqbullik, yuqori natijalilik, ommaviy tajribalarda innovatsiyani ijodiy qo‘llash imkoniyatlari kiradi.Pedagogning innovatsion faoliyati

- o‘z ichiga yangilikni tahlil qi -lish va unga baho berish, kelgusidagi harakatlarning maqsadi va kon -sepsiyasini shakllantirish. Ushbu rejani amalga oshirish va tahlil qi -lish, samaradorlikka baho berishni qamrab oladi**.**

Innovatsion faoliyat tadqiqotlari pedagogning innovatsion faoliyatga hozirligi meyorlarini belgilashga imkon berdi **(**V.A. Slastinin**)**.

- Innovatsion faoliyatga bo‘lgan zaruriyatni anglash;
- Ijodiy faoliyatga talab qilinishiga tayyorgarlik;
- Shaxsiy maqsadlarni innovatsion faoliyat bilan moslashtirish;
- Innovatsion faoliyatni ijro etish texnologiyasiga tayyorgarlik darajasi.

Innovatsion jarayonlari, ularning funksiyalari, rivojlanish qonuniyat -larining pedagogik asoslarini o‘rganish o‘quv jarayonini zamonaviy pedagogi -ka va psixologiya fanlari yutuqlari asosida, jahon standartlari darajasida tashkil etish imkonini beradi.

Demak, o‘qituvchi, yangi pedagogik texnologiyalar, nazariyalar, konsepsiya -lar muallifi, tadqiqotchi, foydalanuvchi va targ‘ibotchi sifatida namoyon bo‘ladi.

Xozirgi madaniyat va ta’lim taraqqiyoti sharoitida o‘qituvchi innovatsion faoliyatiga bo‘lgan talablar quyidagilar bilan aniqlanadi:

- ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish ta’lim tizimi metodologiya va o‘quv jarayonining texnologiyasini tubdan yangilanishni talab qiladi. Bu sharoitda o‘qituvchi innovatsion faoliyati pedagogik yangiliklarni yaratish, o‘zlashtirish va foydalanishdan iborat bo‘ladi;

- ta’lim mazmunini insonparvarlashtirish, o‘qitishning yangi shakl -larini, texnologiyalarini qidirishni taqozo etadi.

O‘qituvchi innovatsion faoliyatining tahlili yangilik kiritishning sa -marasini belgilovchi muayyan meyorlardan foydalanishni talab qiladi. Bunday meyorlarga yangilik, optimallik, yuqori natijalilik, ommaviy tajribalarda innovatsion ijodiy qo‘llash imkoniyatlari kiradi. Yangilik pedagogik yangilik meyori sifatida, o‘zida taklif qilinadigan yangilik, yangilik darajasi mohiyatini aks ettiradi. Pedagogik olimlar yangilikni qo‘llash mashhurligi darajasi va sohasiga ko‘ra farqlanadigan mutloq, chegaralangan mutloq, shartli, subyektiv darajalarini farqlaydilar.

Maqbullik meyori o‘qituvchi va talabaning natijaga erishishi uchun sarflangan kuch va vositalarni bildiradi. Natijalilik o‘qituvchi vositasidagi muayyan muhim ijobiy natijalarni bildiradi. Pedagogik yangilik esa o‘z mohiyatiga ko‘ra ommaviy tajribalar mulki bo‘lib qolishi lozim. V.A. Slastinin o‘tkazgan tadqiqotlar o‘qituvchining innovatsion fao -liyatiga ijobiy tayyorgarligini aniqlash imkoniyatlarini beradi:

- mo‘ljallangan yangilikni yalpi va uning alohida bosqichlari muvaffa -qiyatini bashorat qilish;
- yangilikni boshqa innovatsiyalar bilan qiyoslash, ulardan samaradorini tanlab olish, ularning eng ahamiyatli va aniqlik darajasini aniqlash;
- yangilikni tadbiq etishning muvaffaqiyatlilik darajasini tekshirish;
- yangilikni tadbiq etadigan tashkilotning innovatsiya qobiliyatiga baho berish.

Bunda o‘qituvchining innovatsion faoliyati o‘z ichiga yangilikni tahlil qilish va unga baho berish, kelgusidagi harakatlarning maqsadi va konsep -siyasini shakllantirish, ushbu rejani amalga oshirish va tahlil qilish, sama -radorlikka baho berishni qamrab oladi, unda innovatsion faoliyatining samarasi pedagog shaxsiyati bilan belgilanadi. Innovatsion faoliyat omillari nazariyasi tahlili uning eng muhim yo‘nalishi gumanistik aksiologiya ekan degan hulosaga olib keladi.

Innovatsion faoliyatga aksiologik yondashuv insonning o‘zini yangilik yaratish jarayoniga baxshida qilishi, uning tomonidan yaratilgan pedagogik qadriyatlar jamini anglatadi.

Aksiologiya insonga oliy qadriyat va ijtimoiy taraqqiyotning birdan-bir maqsadi sifatida qaraydi.

O‘qituvchining innovatsion faoliyati tuzilmasi

O‘qituvchining innovatsion faoliyatiga yaratuvchilik jarayoni va ijodiy faoliyat natijasi sifatida qaraladi.

V.A.Slastenin o‘qituvchining innovatsion faoliyatini tuzishda unga akmeologik jihatdan yondashadi.

Akmeologiya (akme) - yunoncha oliy nuqta, o‘tkir, gullagan, yetuk, eng yaxshi davr degan ma’nolarni bildiradi.

B.G. Ananyev, N.V.Kuzmina, A.A.Derkach va boshqalar kasbiy faoliyatning samarasini oshirish bilan yo‘g‘rilgan inson hayotining eng ijodiy davrlari, yetuklik bosqichlari to‘g‘risida fikr yuritadilar. Ular yetuk insonlarning professionalizmi, shaxs rivojlanishining gullagan davridagi psixik qonuniyatlari, professionalizmga yetishdagi balandliklardan o‘ta olish masalalari bilan shug‘ullanganlar.

V.A.Slastenin akmeologiyaning yuksak professionalizmga, mutaxassisning uzoq ijodiy umr ko‘rishiga olib keladigan subyektiv va obyektiv omillarini asoslab berdi. Obyektiv omillarga olingan ta’limning sifatini, subyektiv omillari esa insonning iste’dodi va qobiliyatini, ishlab chiqarish vazifalarini samarali hal qila olishidagi mas’uliyati, mutaxassislarga yondashuvini kiritadi.

Yuksak professionalizmga erishishning omillari sifatida quyidagilar ko‘rsatiladi:

- iste’dod nishonalari;
- o‘quvlilik;
- qobiliyat;
- iste’dod;
- oila tarbiyasi sharoiti;
- o‘quv yurti;

- o‘z xatti-harakati.

Akmeologiya ilmiy nuqtai nazardan professionalizm va ijod munosabatida olib qaraladi. Bunda quyidagi kategoriyalar farqlanadi:

- ijodiy individuallik;
-o‘zining o‘sish va takomillashish jarayoni;
- o‘z imkoniyatlarini amalga oshirish sifatidagi kreativ tajribasi.

O‘qituvchining ijodiy individualligi quyidagilardan iborat:

- intellektual - ijodiy tashabbus;
- bilimlar kengligi va chuqurligi intellektual qobiliyati;
- ziddiyatlarga nisbatan xushyorlik, ijodga tanqidiy yondashuv,axborotlarga tashnalik, muammolardagi g‘ayriodatiylikka va yangilikka bo‘lgan his-tuyg‘u, professionalizm, bilishga bo‘lgan chanqoqlik (N.V. Vishnekova*).*

V.A. Slastenin ijodiy individualizmni ro‘yobga chiqarishning asosiy vazifalarini quyidagicha belgilaydi:

- ijtimoiy mohiyat kasb etgan madaniyatni boyitish;
- pedagogik jarayon va shaxs bilimlarini yangilab turish;
- samarali va ahamiyatli meyorlarni belgilaydigan yangi texnologiyalarni topish;
- shaxsning o‘z taqdirini o‘zi belgilash va o‘zini o‘zi namoyon qila olishi asosida o‘z rivojlanishini ta’minlash;

Shu tariqa o‘qituvchining ijodiy individualligini shakllantirish shaxs rivojlanishi va yangilanishining dinamik innovatsion jarayoni sifatida tushuniladi.

Ijodiy individuallikni xarakterlaydigan samarali o‘z-o‘zini anglash quyidagilarni qamrab oladi: o‘zini boshqalarga qiyos qilish asosida o‘z shaxsining betakror ekanligini anglay olishi; o‘zi to‘g‘risidagi kreativ ko‘rinishlar va tasavvurlari to‘plami; individual kreativ o‘ziga xosliklarning bir butunligi va uyg‘unligi, ichki birligi; shaxsning o‘z rivojlanishidagi dinamiklik va doimiylik jarayoni va uning ijodkor sifatida shakllanishi; shaxs o‘zini namoyon qila olishi va o‘zining muayyan ishlarni amalga oshirishga hozir turganligi; ijodkor sifatida o‘zini

baxshida qila olishi va shaxsiy hamda ijtimoiy vaziyatlarda o‘zining o‘rnini anglay olishi (V.A. Slastenin).

Innovatsion faoliyat tuzilmasi tahlilida akmeologik yondashuv o‘qituvchining kasbiy mahorati cho‘qqilariga erishuvida uning shaxsi rivojlanish qonuniyatlarini ochish imkonini beradi.

O‘qituvchi innovatsion faoliyatining eng muhim tavsifi kreativlikdir.

Kreativlik termini angliya-amerika psixologiyasida 60-yillarda paydo bo‘ldi. U individning yangi tushuncha yaratishi va yangi ko‘nikmalar hosil qilish qobiliyati, xislatini bildiradi.

J. Gilford kreativlikni tavsiflaydigan qator individual qobiliyatlarni ko‘rsatadi:

- fikrining ravonligi;
- fikrni maqsadga muvofiq yo‘llay olishi;
- o‘ziga xoslik (originallik);
- qiziquvchanlik;
- farazlar yaratish qobiliyati;
- xayol qila olish, fantastlik (fantaziya*)*.

O‘qituvchi faoliyatidagi kreativlikning bir necha bosqichlarini belgilash mumkin:

Birinchi bosqichda tayyor metodik tavsiyanomalar tuzukkina ko‘chiriladi; ikkinchi bosqichda mavjud tizimga ayrim moslamalar (modifikatsiyalar), metodik usullar kiritiladi; uchinchi bosqichda g‘oyani amalga oshirish mazmuni, metodlari, shakli to‘la ishlab chiqiladi; to‘rtinchi bosqichda o‘qitish va tarbiyalashning o‘z betakror konsepsiyasi va metodikasi yaratiladi.

O‘qituvchining innovatsiya faoliyati tuzilmasidagi eng muhim komponent bu refleksiyadir.

Refleksiya o‘qituvchining o‘z ongi va faoliyatini belgilash va tahlil qila olish, o‘z fikri va harakatlariga tashqaridan nazar solish deb qaraladi.(V.A. Slastenin).

Pedagogikaga oid adabiyotlarda reflektiv jarayonlarni izohlashning ikki an’anasi mavjudligi aytiladi:

- obyektlar mohiyatini izohlashga va ularni konstruksiyalashga olib

keladigan ongning reflektiv tahlili;

- shaxslararo muloqot ma’nosini tushunish refleksiyasi;

Bu bilan bog‘liq ravishda pedagog olimlar quyidagi reflektiv jarayonlarni farqlaydilar:

- o‘z-o‘zini va boshqalarni tushunish;
- o‘z-o‘ziga va boshqalarga baho berish;
- o‘z-o‘zini va boshqalarni izohli tahlil qilish.

Refleksiya (lotincha *reflxio* - ortga qaytish) subyektning o‘z (ichki) psixik tuyg‘u va holatlarini bilish jarayoni sifatida qaraladi.

Falsafa va pedagogikaga oid adabiyotlarda refleksiya shaxsning o‘z ongidagi o‘zgarishlarni fikrlash jarayoni deb yoziladi.

Psixologik lug‘atda shunday izoh beriladi: "Refleksiya - faqat subyektning o‘z-o‘zini bilishi va tushunishi emas, balki boshqalar uning shaxsiy xislatlari, his qilish tuyg‘usi va bilish (kognitiv) tasavvurlarini bilish hamda tushunishini aniqlab olishini ham anglatadi.

O‘qituvchining innovatsion faoliyatini shakllantirish shartlari.Innovatsionlik pedagogik jarayonni ifodalab, nafaqat uning didaktik qurilmasiga, balki o‘qituvchining ijtimoiy mohiyatli natijalari va ruhiy qiyofasiga ham taalluqlidir.

Innovatsionlik ochiqlikni, boshqalar fikrining tan olinishini bildiradi.

O‘qituvchining innovatsion faoliyati turli xildagi qarashlarning to‘qnashuvi va o‘zaro boyitilishi dinamikasida amalga oshishini ko‘zda tutadi.

O‘qituvchining innovatsion faoliyatini samarali amalga oshirish bir qator shart-sharoitlarga bog‘liq. Unga o‘qituvchining tayinli muloqoti aks fikrlarga nisbatan beg‘araz munosabat, turli holatlarda ratsional vaziyatning tan olinishini uqtirishga tayyorligi kiradi. Buning natijasida o‘qituvchi o‘z bilim va ilmiy faoliyatini ta’minlaydigan keng qamrovli mavzu (motiv)ga ega bo‘ladi.

O‘qituvchi faoliyatida o‘z-o‘zini faollashtirish, o‘z ijodkorligi, o‘z-o‘zini bilishi va yaratuvchiligi mavzu (motiv)lar muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa o‘qituvchi shaxsining kreativligini shakllantirish imkoniyatini beradi.

Yangilik kiritishning muhim sharti muloqotning yangi vaziyatini tug‘dirishdir.

Muloqotning yangi vaziyati - bu o‘qituvchining o‘z mustaqillik mavqeini, dunyoga, pedagogik fan, o‘ziga bo‘lgan yangi munosabatni yarata olish qobiliyatidir. O‘qituvchi o‘z nuqtai nazarlariga o‘ralashib qolmaydi, u pedagogik tajribalarning boy shakllari orqali ochilib, mukammallashib boradi. Bunday vaziyatlarda o‘qituvchining fikrlash usullari, aqliy madaniyati o‘zgarib boradi, hissiy tuyg‘ulari rivojlanadi.

Keyingi sharti - bu o‘qituvchining madaniyat va muloqotga shayligi.O‘qituvchining innovatsion faoliyati voqelikni o‘zgartirishga, uning muammolari va usullarini yechishni aniqlashga qaratilgandir.

O‘qituvchi va talaba o‘rtasidagi muloqot namunasining o‘zgarishi innovatsion faoliyat shartlaridan biridir.

Yangi munosabatlar an’analarda bo‘lganidek, qistovlar, hukmga bo‘ysunish kabi unsurlardan holi bo‘lishi lozim. Ular tenglarning hamkorligi, o‘zaro boshqarilishi, o‘zaro yordam shaklida qurilgan bo‘lishi darkor. Ular munosabatlaridagi eng muhim xususiyati bu o‘qituvchi va talabaning ijoddagi hamkorligidir.

Innovatsion faoliyat quyidagi asosiy funksiyalar bilan izohlanadi:

- kasbiy faoliyatning ongli tahlili;
- meyorlarga nisbatan tanqidiy yondashuv;
- kasbiy yangiliklarga nisbatan shaylik;
- dunyoga ijodiy yaratuvchilik munosabatida bo‘lish;
- o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish, o‘z turmush tarzi va intilishlarini kasbiy faoliyatida mujassam qilish.

Demak, o‘qituvchi yangi pedagogik texnologiyalar, nazariyalar, konsepsiyalarning muallifi, ishlab chiqaruvchisi, tadqiqotchisi, foydalanuvchisi va targ‘ibotchisi sifatida namoyon bo‘ladi.

Hozirgi jamiyat, madaniyat va ta’lim taraqqiyoti sharoitida o‘qituvchi innovatsiya faoliyatiga bo‘lgan zaruriyat quyidagilar bilan o‘lchanadi:

- ijtimoiy-iqtisodiy yangilanish ta’lim tizimi, metodologiya va o‘quv jarayoni texnologiyasining tubdan yangilashni talab qiladi. Bunday sharoitda

o‘qituvchining innovatsiya faoliyati pedagogik yangiliklarni yaratish, o‘zlashtirish va foydalanishdan iborat bo‘ladi;

- ta’lim mazmunini insonparvarlashtirish doimo o‘qitishning yangi tashkiliy shakllarini, texnologiyalarini qidirishni taqozo qiladi;
- pedagogik yangilikni o‘zlashtirish va uni tatbiq etishga nisbatan o‘qituvchining munosabati xarakteri o‘zgarishi.

O‘qituvchining innovatsion faoliyati tahlili yangilik kiritishning samaradorligini belgilovchi muayyan meyorlardan foydalanishni talab qiladi. Bunday meyorlarga - yangilik, maqbullik (optimalnost), yuqori natijalilik, ommaviy tajribalarda innovatsiyani ijodiy qo‘llash imkoniyatlari kiradi

Yangilik pedagogik yangilik meyori sifatida o‘zida taklif qilinadigan yangini, yangilik darajasi mohiyatini aks ettiradi. Pedagog olimlar yangilikning qo‘llanish mashhurligi darajasi va sohasiga ko‘ra farqlanadigan mutlaq, chegaralangan mutlaq, shartli, subyektiv darajalarini farqlaydilar.

Maqbullik meyori o‘qituvchi va talabaning natijaga erishish uchun sarflangan kuch va vositalarini bildiradi.Natijalilik o‘qituvchi faoliyatidagi muayyan muhim ijobiy natijalarni bildiradi.

Pedagogik yangilik o‘z mohiyatiga ko‘ra ommaviy tajribalar mulki bo‘lib qolishi lozim. Pedagogika yangilikni dastlab ayrim o‘qituvchilarning faoliyatiga olib kiriladi. Keyingi bosqichda - sinalgandan va obyektiv baho olgandan so‘ng pedagogik yangilik ommaviy tatbiq etishga tavsiya etiladi.

O‘qituvchining innovatsion faoliyati o‘z ichiga yangilikni tahlil qilish va unga baho berish, kelgusidagi harakatlarning maqsadi va konsepsiyasini shakllantirish, ushbu rejani amalga oshirish va tahrir qilish, samaradorlikka baho berishni qamrab oladi.Innovatsion faoliyatning samaradorligi pedagog shaxsiyati bilan belgilanadi.

V.A. Slastenin tadqiqotlarida o‘qituvchining innovatsion faoliyatga bo‘lgan qobiliyatlarining asosiy xislatlari belgilab berilgan. Unga quyidagi xislatlar taalluqli:

- shaxsning ijodiy-motivatsion yo‘nalganligi. Bu - qiziquvchanlik, ijodiy qiziqish; ijodiy yutuqlarga intil ish; peshqadamlikka intilish; o‘z kamolotiga intilish va boshqalar;

- kreativlik. Bu – hayolot (fantastlik), faraz; qoliplardan holi bo‘lish, tavakkal qilish, tanqidiy fikrlash, baho bera olish qobiliyati, o‘zicha mushohada yuritish, refleksiya;
- kasbiy faoliyatni baholash. Bu - ijodiy faoliyat metodologiyasini egallash qobiliyati; pedagogik tadqiqot metodlarini egallash qobiliyati; mualliflik konsepsiyasi faoliyat texnologiyasini yaratish qobiliyati, ziddiyatni ijodiy bartaraf qilish qobiliyati; ijodiy faoliyatda hamkorlik va o‘zaro yordam berish qobiliyati va boshqalar;
- o‘qituvchining individual qobiliyati. Bu - ijodiy faoliyat sur’ati; shaxsning ijodiy faoliyatdagi ish qobiliyati; qat’iyatlik, o‘ziga ishonch; mas’uliyatlilik, halollik, haqiqatgo‘ylik, o‘zini tuta bilish va boshqalar.

Innovatsion faoliyat tadqiqotlari o‘qituvchining innovatsion faoliyatga hozirligi meyorlarini belgilashga imkon berdi (V.A. Slastenin):

- innovatsion foliyatga bo‘lgan zaruriyatni anglash;
- ijodiy faoliyatga jalb qilinishiga shaylik;
- shaxsiy maqsadlarni innovatsion faoliyat bilan moslashtirish;
- ijodiy muvaffaqiyatsizliklarni yengishga shaylik;
- innovatsion faoliyatni ijro etish uchun texnologik shaylik darajasi;
- innovatsion faoliyatning kasbiy mustaqillikka ta’siri;
- kasbiy refleksiyaga bo‘lgan qobiliyat.

Oliy maktabdagi innovatsiya jarayonlari xarakteri kiritilgan yangiliklar xususiyatlari, o‘qituvchilarning kasbiy imkoniyatlari, yangilik kiritish tashabbuskorlari va ishtirokchilarining innovatsion faoliyatlari xususiyatlari bilan belgilanadi.

Innovatsion faoliyatda eng muhim masalalardan biri - o‘qituvchi shaxsidir.

O‘qituvchi-novator sermahsul ijodiy shaxs bo‘lishi, kreativlikni, keng qamrovli qiziqish va mashg‘ullikni, ichki dunyosi boy, pedagogik yangiliklarga o‘ch bo‘lishi lozim.

O‘qituvchini innovatsion faoliyatga tayyorlash ikki yo‘nalishda amalga oshirilishi lozim:

- yangilikni idrok qilishga innovatsion shaylikni shakllantirish;
- yangicha harakat qila olishga o‘rgatish.

Innovatsion faoliyatni tashkil etishda talabalarning o‘quv-bilish faoliyati va uni boshqarish alohida ahamiyatga ega.

Demak, innovatsion faoliyat yangi ijtimoiy talablar bilan an’anaviy meyorlarning mos kelmasligi yoxud amaliyotning yangi shakllanayotgan meyorining yuzaga kelgan meyor bilan to‘qnashuvchi natijasida vujudga kelgan qator muammolarni yechishga yo‘naltirilgan faoliyat sanaladi. U shaxsning, xususan, pedagogning innovatsion jarayonni tashkil etishga tashkiliy –texnologik, metodik va ijodiy jihatdan tayyorligi hisobiga tashkil etiladi. Pedagogik innovatsiyalarning izchil ravishda pedagogik faoliyatga yangiliklarni olib kirishga imkon berish orqali ta’lim tizimi yoki jarayoni muntazam rivojlanib boradi. O‘qituvchining innovatsion faoliyati pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olg‘a undovchi, bunyodkorlikka rag‘batlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi hamda u ta’lim jarayonining sifatini kafolatlaydi. Shu bois har bir o‘qituvchi innovatsiyalarning mohiyatini to‘la tushungan holda o‘z faoliyatiga izchil tatbiq eta olsa ta’lim jarayoni ham sifat ham samaradorlik nuqtai nazardan taraqqiy etadi. Bu esa o‘z navbatida ta’lim tizimining rivojini ta’minlaydi.

Nazorat uchun savollar:

1. “Texnologiya” va “innovatsiya” tushunchalari qanday ma’noni anglatadi?
2. Ta’lim innovatsiyalari deganda nimani tushunasiz?
3. Ta’lim innovatsiyalari necha turga bo‘linadi?
4. Pedagogning innovatsion faoliyat deganda nimani tushunasiz?
5. Ta’lim innovatsiyalarini pedagogik jarayonga tatbiq etish necha bosqichda kechadi?